

КРИЗА В СЕРЕДОВИЩІ КОНТРКУЛЬТУРИ В США НА ПОЧАТКУ 70-Х РОКІВ XX СТОЛІТТЯ

THE CRISIS IN THE COUNTERCULTURE ENVIRONMENT IN THE USA IN THE EARLY 70S OF THE 20TH CENTURY

Шафраньош О.І.,

*аспірант кафедри політології та державного управління
Ужгородського національного університету*

70-ті роки XX століття стали кризовими для американської контркультури в тій формі, в якій вона існувала по-передніх два десятиліття. Це було зумовлено цілою низкою факторів, криза мала системний характер. Відповідно до напрямів контркультури, причини її занепаду теж можна поділити на культурні, соціальні та політичні. Культурна складова частина проявилася у комерціалізації контркультурного мистецтва, стилю та музики. До соціальних факторів занепаду належать: невдача експерименту «комунного» способу життя, масовізація руху хіпі, девіантна поведінка носіїв субкультури (алкоголізм, наркоманія), зміна поколінь. Політичні чинники спаду контркультурних тенденцій: розмитість ідеології «нових лівих», відсутність чіткої організаційної структури, терористичний та кримінальний характер діяльності деяких радикальних течій «нових лівих». Також вплив на розвиток кризи контркультури мало завершення війни у В'єтнамі й економічний спад, енергетична криза 70-х років XX століття.

Ключові слова: контркультура, субкультура, «нові ліві», неомарксизм, хіпі.

70-е годы XX века стали кризисными для американской контркультуры в той форме, в которой она существовала предыдущие два десятилетия. Это было обусловлено целым рядом факторов, кризис имел системный характер. В соответствии с направлениями контркультуры, причины ее упадка тоже можно классифицировать на культурные, социальные и политические. Культурная составляющая проявилась в коммерциализации контркультурного искусства, стиля и музыки. К социальным факторам упадка относятся: неудача эксперимента «комунного» образа жизни, массовизация движения хиппи, девиантное поведение носителей субкультуры (алкоголизм, наркомания), смена поколений. Политические факторы спада контркультурных тенденций: размытость идеологии «новых левых», отсутствие четкой организационной структуры, террористический и криминальный характер деятельности некоторых радикальных течений «новых левых». Также влияние на развитие кризиса контркультуры мало завершения войны во Вьетнаме и экономический спад, энергетический кризис 70-х годов XX века.

Ключевые слова: контркультура, субкультура, «новые левые», неомарксизм, хиппи.

The 70s of the 20th century became crisis for the American counterculture, in the form in which it existed in the previous two decades. The crisis had a systemic nature and this was due to a number of factors. In accordance with the directions of the counterculture, the reasons for its decline can also be classified into cultural, social and political ones. The cultural component was the commercialization of countercultural art, style and music. The social factors of decline include: the failure of the experiment "commune" lifestyle, the massive extension of the hippie movement, the deviant behavior of the carriers of the subculture (alcoholism, drug addiction), the change of generations. Political factors of the decline of countercultural tendencies: the blurring of the ideology of the "new left", which criticized the existing order, without offering solutions to problems, the lack of a clear organizational structure, and the terrorist and criminal nature of some radical movements of the "new left". The withdrawal of American troops from Vietnam and the economic recession of the 70s of the 20th century also had an impact on the counterculture.

Key words: counterculture, subculture, "new left", neo-Marxism, hippies.

Постановка проблеми. У цій статті ми розглядаємо контркультуру як сукупність критичних культурних, соціально-політичних установок в середовищі американського (згодом й європейського) суспільства у 50–70 роках XX століття. Оскільки термін був популяризований американським соціологом Теодором Рошаком для опису контркультурних, субкультурних рухів у США 60-х років XX століття (напр. хіпі, «нові ліві»), їх критичної програми, а також для характеристики альтернативного суспільства, створення якого пропитували, а частково й здійснювали представники рухів «шістдесятих», то в науковій, науково-популярній літературі термін часто звучить як «контркультура 60-х». При цьому до «контркультури 60-х» часто включаються рухи, окремі персоналії,

ідейна база, що беруть свій початок ще з кінця 40-х, особливо – 50-х років XX століття. З початку 70-х років XX століття рух контркультури, який набув найвищого свого розвитку в попередньому десятилітті, з цілої низки причин опиняється в кризовому стані. Дослідження цих кризових факторів й зумовило й проблематику статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з цієї тематики активно ведуться в сучасній західній соціальній та політичній науці, зокрема важливими є роботи Е. Хіза та Ч. Поттера, С. Бранда, Д. Белграда, в яких поданий аналіз розвитку, становлення контркультури в США. На пострадянському просторі варто зазначити роботи А. Керві, Т. Щепанської, М. Султанової, Г. Кнабе та інших.

Щодо українських дослідників, то, безперечно, цікавими та вартими уваги є дослідження А. Мінаєва, які стосуються молодіжного руху в США та Європі в другій половині 60-х років XX століття. Але, на жаль, можемо констатувати, що в українській політичній науці поки що вкрай мало публікацій, які б стосувалися тематики контркультури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні та структуризації комплексів причин, які справили вплив на кризу в середовищі американської контркультури у 70-х роках XX століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контркультурний розвиток, пов'язаний як із масовим поширенням субкультур, мистецьким розвитком, так і з активною діяльністю «нових лівих», сягнув свого «піку» у другій половині 60-х років XX століття. Початок 70-х років для контркультури характеризувався кількома характерними тенденціями. З одного боку, відбувається швидка комерціалізація тих її елементів, які були найменш шокуючими та могли бути сприйняті масовою культурою. Перш за все, це стосувалося рок-музики, мистецтва та стилю контркультури, який був підхоплений індустрією моди. З іншої сторони, політичний контркультурний рух, якого не торкнулося питання «комерціалізації» чи включення до мейнстрімової культури, перебував у кризі, у зв'язку з ідейними протиріччями у середовищі «нових лівих».

Аналізуючи стан 70-х років XX століття, у середовищі контркультури можна було б провести паралелі з англійською андеграундною музичною сценою на зламі 60–70-х років XX століття. Англійський художник М. Бойл, який займався постановкою освітлення на концертах ранніх «Пінк Флойд» висловився про неї таким чином: «Нині наш андеграунд являє собою суміш гранично комерціалізованої поп-музичної сцени і авангарду, який боїться всього, пов'язаного з грошима. Зрозуміло, що таке співжиття виявиться недовговічним» [1].

Залучення до базової культури найбільш «безпечних» контркультурних елементів йшло безперервно протягом 50–60-х років XX століття, але найбільш повно проявило себе у 1970-х роках. Деякі автори, зокрема Дж. Хіз та Е. Поттер, зазначають, що від свого зародження контркультура мала яскраво виражений підприємницький характер: «Хіпі першого покоління, як могли, так порушували правила носіння одягу 1950-х років: чоловіки відрощували довге волосся і бороди, відмовлялися одягати ділові костюми і краватки; жінки хизувалися в міні-спідницях, викидали бюстгальтери, припиняли користуватися косметикою і т. д. Але минуло трохи часу, і одяг і прикраси хіпі почали з'являтися на сторінках реклами і на манекенах у вітринах магазинів. Незабаром в

універмагах стали продавати медальйони з емблемами пацифізму і намиста братської любові. Іншими словами, система побачила в хіпі не так загрозу встановленому порядку, скільки маркетингову можливість. Панк-рок був також використаний у комерційних цілях: фірмові шпильки з'явилися в модних лондонських магазинах ще задовго до того, як розпалася культова група Sex Pistols» [2, с. 50].

Така ситуація трапилася й у музичній сфері. Рок-музика, володіючи потужним культурним протестним потенціалом, мала від самого початку значну комерційну складову частину. На початку 70-х років XX століття її протестний потенціал значно зменшився, в той же час, комерційна складова частина стала значно переважаючою. Чимало виконавців, які стали популярними в 60-х роках на хвилі рок-н-рольної хвилі, вже на початку 70-х років XX століття були в зовсім іншій соціальній ролі, заробивши значний капітал на продажах музичних альбомів, виступах, рекламі, включившись у механізм музичної індустрії. Характерним вираженням такого стану справ є полемічні статті музиканта, журналіста М. Фаррена у популярному журналі New Musical Express у 1976 році, напередодні контркультурного вибуху панк-року. Автор пише: «За останні десять років «молодіжна революція» привела до появи, з одного боку, рок-аристократії і процвітаючого шоу-бізнесу, не здатного лояльно сприймати будь-які новинки, а з іншого, величезного покоління «смутих» естетів, дрібних торговців, людей деградованих і отупілих, і, нарешті, тих, хто знайшов себе в кримінальному співтоваристві» [1].

М. Фаррен зазначає, що рок-музика у 1976 році живе сенсами 60-х років, не пропонуючи нічого нового, є законсервованою, не відповідаючи на запит молодого покоління доби 70-х років. «Якщо рок стане безпечним, все буде скінчено. Це яскрава, життєрадісна музика, яка з самого коріння завжди була спалахом кольорів і хвилювання на тлі тупості, поневірянь чи фрустрації. Починаючи з блюзу, основним ядром музики була груба сторона людства. Це ядро повстання, сексуальності, самотвердження і навіть насильства. Всі ці речі, що завжди були неприйнятними для правлячого істеблішменту» [3].

М. Фаррен задає запитання «Чи перетвориться рок-н-рол на черговий беззмистовний споживачий продукт», черговий елемент індустрії розваг, стане її елементом, подібно Лас-Вегасу [3]. Варто зауважити, що через кілька місяців в Англії починають набирати популярність Sex Pistols, розпочинається контркультурна хвиля панку, яка стала антитезою збірному стереотипу покоління 60-х.

Початок 70-х років XX століття також знаменував завершення епохи хіпі. Період найбільшого розквіту субкультури припав на 1967–1969 роки,

але потім у ній почали проявлятися кризові тенденції. Масова популяризація руху відіграла для нього негативну роль, адже на початку 70-х років XX століття мода змінилася і чимало представників відійшла від субкультури. Варто також звернути увагу й на той фактор, що генерація «бебі-буму» 40-х років XX століття, яка становила основу покоління «хіпі», контркультури 60-х років XX століття стала дорослішою, змінилися життєві пріоритети у вже більш жорстких економічних реаліях 70-х років XX століття.

Важливим фактором було також й зловживання наркотиками та спричинена цим деградація. На зламі 60–70 рр. XX століття психоделійна культура, яка була однією зі складових елементів контркультури 60-х років XX століття, починає приносити свої негативні наслідки. Крім «кайфу» та «розширення свідомості», як вважали хіпі, психоактивні речовини мають й інші, менш приємні наслідки – стійкі розлади психіки, божевілля, шизофренію, манію переслідування, приступи безпричинної агресії та ін.

На зламі десятиліть зростає кількість передозувань наркотиками, які призводять до летальних наслідків, оскільки молодь дедалі частіше «переключається» з психоделійних речовин на середні та важкі наркотики – кокаїн, героїн та їх похідні. У 1970 році від наркотичного передозування гинуть музиканти, всесвітньо відомі виконавці, гітарист-віртуоз Дж. Гендрікс, співачка Дж. Джопплін, у 1971 році – лідер гурту «The Doors» Дж. Морісон. На спільноту хіпі це справило гнітюче враження, адже ці музиканти були прикладом поведінки, їхні погляди мали значний вплив у середовищі «хіпової» субкультури.

Фотограф Джо Самберг, який з 1969 року жив у спільноті хіпі у Сан-Франциско, описав зміни, які відбулися з рухом порівняно з 1966–1967 роками. На той час чимало хіпі переселилося з району Хейт-Ешбері до авеню Берклі, у зв'язку з нижчою орендною платою за житло. Джо Самберг зазначає, що спочатку на Телеграф-авеню споживачі наркотиків поділялися на дві групи: ті, хто вживали героїн, та ті, хто вживав всі інші наркотики, але різко виступав проти будь-яких опіатів, у тому числі й героїну. Хіпі навіть боролися проти торговців цим наркотиком.

Але згодом, як зазначає Джо Самберг, ці дії припинилися і дедалі більше людей обирало важкі наркотики, героїн: «Все, що стосувалося свідомості було відкинуто<...>середньостатистична людина на авеню була майже повністю необізнана в політичній ситуації, все, про що вони дійсно дбали, – це наркотики, наркотики, наркотики. Це були нігілісти і гедоністи. Вони просто підтримували все, що було спрямовано проти істеблішменту. Але під цим не було ніякої інтелектуальної основи. Дух, про який всі говорили – почуття

любви, нове століття і прогресивна політика, – помирав жалюгідною смертю» [4].

Соціальний «ескапізм», втеча від суспільства, створення альтернативних форм соціальної організації, побудованої на горизонтальному принципі взаємодії між учасниками соціальної організації, – одна з визначальних ідей хіпі. У рамках цієї концепції хіпі займалися самоорганізацією, створенням нових соціальних структур – комун. Але вже на початку 70-х років XX століття кількість комун різко скоротилася, ті, що залишилися, інкорпоровалися в економічну систему країни. Далеко не всі хіпі були готові тривалий час жити в комунах і після певного періоду поверталися до життя в умовах американського суспільства.

Розпад найбільшої організації «нових лівих» – «Студентів за демократичне суспільство» у 1969 році знаменував початок занепаду й політичного крила контркультури. Ставши масовою організацією, «Студенти за демократичне суспільство» зіткнулися з викликом: чи продовжувати ненасильницький спротив, чи вдатися до радикальних, насильницьких дій? У 1968–1969 роках організація відходить від декларованих раніше «нових лівих» ідей до більш традиційних, марксистських принципів. Відбувається зближення з традиційними марксистськими партіями та робляться спроби співпраці з організаціями, які представляли робітничий клас. Ця позиція значною мірою спричинена впливом Прогресивної робітничої партії та фракцією її симпатиків, Робітничо-Студентським Альянсом, які мали вагому кількість представників у СДС.

Зрештою, у 1969 році в організації відбувається розкол через ідейні протиріччя, який став причиною занепаду «Студентів за демократичне суспільство». Також серед причин занепаду організації варто назвати слабку організаційну структуру, відсутність чітко вираженої ідеології, що дало змогу приймати до лав людей цілком різних переконань, сприяло появі фракцій з абсолютно відмінним баченням тактики і стратегії діяльності. Також соціальна база організації залишалась досить обмеженою. Радикальні ідеї знаходили масштабну підтримку здебільшого серед студентства, а інші соціальні групи залишалися байдужими чи навіть негативно налаштованими до організації.

У 1969 році фракція СДС, яка називала себе «Револьюційний Молодіжний Рух І», або «везермени», перейшла до терористичних засобів боротьби. Організація вчинила цілу низку терористичних актів проти представників влади, в своїх програмних документах вони таким чином обґрунтовували принцип «принести війну додому» та розпочати революційний процес у США. Рух «везерменів» не був масовим, організація починаючи з 1970 року повністю перейшла до підпільної діяльності. До середини 70-х років XX століття, разом із виходом США зі збройного

конфлікту у В'єтнамі, а також зміною економічних реалій у США активність організації зменшується, у 1976–1977 роках фактично відбувається її розпад. Методи та діяльність організації не схвалювалися значною частиною американського суспільства і навіть близьких ліворадикальних угруповань. Ідея про підняття масового революційного молодіжного руху також не виправдала себе.

Певний вплив на занепад контркультури мала й енергетична криза, яка розпочалася 17 жовтня 1973 року. В цей день усі арабські країни-члени ОАПЕК, а також Єгипет і Сирія заявили, що вони не будуть поставляти нафту країнам (Великобританія, Канада, Нідерланди, США, Японія), які підтримали Ізраїль під час його конфлікту з Сирією і Єгиптом. Це стосувалося, насамперед, США і їх союзників у Західній Європі. Протягом наступного року ціна на нафту піднялася з 3 до 12 доларів за барель. Незважаючи на те, що у березні 1974 року ембарго було скасовано, у США розпочалася рецесія, яка поклатала край стрімкому економічному зростанню та економічній експансії після Другої світової війни [5].

На відміну від багатьох попередніх рецесій, цей період супроводжувався стагфляцією, де одночасно спостерігалася високе безробіття і висока інфляція. Розвиток її також супроводжувався падінням Бреттон-Вудської міжнародної валютної системи та політичною кризою, пов'язаною з Уотергейтським скандалом й відставкою президента Річарда Ніксона. Загалом рецесія в Сполучених Штатах тривала з листопада 1973 (президентство Річарда Ніксона) до березня 1975 роки (президентство Джеральда Форда), хоча її вплив на США ще відчувався під час президентства Дж. Картера та першого строку повноважень Р. Рейгана. Інфляція залишалася високою аж до початку 1980-х років [5].

Одним із наслідків, який мав значне соціальне значення, було зростання безробіття. Воно досягло піку в 9% в травні 1975 року, не опустилася нижче 6% до червня 1978 року. Ці фактори різко відрізнялися від економічно благополучних 60-х років XX століття та формували економічний, соціальний клімат 70-х років. На противагу хіпі з'являється субкультура яппі (англ. Yuppie, аббревіатура Young Urban Professional Person— молодий міський професіонал). До середовища яппі входили молоді люди, які вели життя, побудоване на захопленні професійною кар'єрою та матеріальним успіхом, активним світським образом життя, в одязі віддавали перевагу діловому стилю та стежили за модою. Поняття «яппі» виникає в США початку 1980-х років. Журнал Newsweek назвав 1984 рік «роком яппі» [6].

У нових економічних умовах прихильників руху хіпі ставало дедалі менше. На зміну політичному та соціальному протесту, який притаманний руху хіпі, взагалі контркультурі, нова молодіжна

стилістика дотримувалася зовнішнього «іміджевого» підходу, не торкалася соціальних тем. Важливими стали зовнішній вигляд, а також самоствердження особи в умовах субкультури завдяки одягу, поведінці, відповідній музиці.

У політичному напрямі каталізатором швидкого розвитку та поширення ідей контркультури стала В'єнамська війна. З 1965 року, початку військового втручання у В'єнамський конфлікт США, дедалі масовішим ставав антивоєнний рух у США, однією з важливих елементів якого й була контркультура. У 1967 році СДС організувала антивоєнний марш на Вашингтон, тема антивоєнної діяльності була гостро актуальною як для миролюбивих хіпі, які вибирали шлях ненасильства, так і для більш агресивних «нових лівих», які з початку активної антивоєнної кампанії у 1967, а особливо у 1968 році вже використовували гасло «принести війну додому», закликаючи до насильницьких революційних дій.

Війна у В'єтнамі стала найбільшою військовою операцією збройних сил США після Другої світової війни. У квітні 1969 року в Південному В'єтнамі знаходилося 543 400 американських солдатів, максимальне число за всю війну. У цьому ж місяці кількість солдатів США, які загинули в бою, перевершує аналогічний показник періоду Корейської війни (33 600 загинилих).

Значну роль у завершенні в'єнамської кампанії армії США відіграла активна громадська позиція, антивоєнна хвиля. У 1971 році газета «Нью-Йорк Таймс» починає публікацію «документів Пентагону», які розкривали багато невідомих громадськості аспектів втручання США у В'єнамську війну, що ще більше радикалізувало громадську думку проти участі у військових діях.

Військова кампанія США у В'єтнамі припиняється 15 січня 1973, а вже 27 січня відбувається підписання Паризької угоди про припинення вогню і відновлення миру у В'єтнамі. Формально вона була покликана покласти край війні, фактично ж означувала лише вихід із війни США. 29 березня 1973 року було завершено виведення військ США з території Південного В'єтнаму, а 15 серпня 1973 – США повністю припиняють участь у бойових діях у Південно-Східній Азії (до цього моменту американська авіація продовжувала бомбардування Камбоджі).

Таким чином, одна з головних вимог контркультури та антивоєнного руху була реалізована, а завершення війни означувало й завершення значного напрямку діяльності в контркультурі.

Зменшення соціальної бази руху «нових лівих» та спад їхньої популярності був зумовлений також покращенням відносин між США та СРСР. Адміністрація президента Р. Ніксона проводила курс на «розрядку» у відносинах із Радянським Союзом. У 1972 році він став першим американським

президентом із часів Ф. Рузвельта, що відвідав СРСР і підписав договір про скорочення стратегічних озброєнь. Таким чином, небезпека ядерної війни, яка була цілком реальною в 60-х, після Карибської кризи ставала дедалі меншою. Таким чином, «нові ліві», які боролися за скорочення ядерних озброєнь, отримали часткове задоволення своїх вимог, але втратили привід для критики державної політики.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Таким чином, у 70-х роках ХХ століття контркультура потрапляє в кризове становище. Відповідно до напрямів контркультури, причини її занепаду можна поділити на культурні, соціальні та політичні.

Культурна складова частина проявилася у комерціалізації контркультурного мистецтва та стилю. Можна виділити такі фактори кризи: популяризація і масовізація рок-музики, комерціалізація субкультурного мистецтва та перетворення його на чергову тенденцію моди.

До соціальних факторів занепаду належать: невдача експерименту «комунного» способу життя,

масовізація руху хіпі, девіантна поведінка носіїв субкультури (алкоголізм, наркоманія), зміна поколінь, економічна криза 70-х років ХХ століття. Політичними чинниками спаду контркультурних тенденцій були: розмитість ідеології «нових лівих», яка критикувала наявний порядок, не пропонуючи шляхів вирішення проблем, відсутність чіткої організаційної структури, терористичний та кримінальний характер діяльності деяких радикальних течій «нових лівих».

Важливу роль у політичній діяльності відіграв вихід американських військ із В'єтнаму, що значно нормалізувало внутрішньо-політичну обстановку та водночас усунуло одну з головних причин політичного активізму «нових лівих» та ліворадикальних рухів, які виникли на їх основі. Варто окремо зазначити, що після 70-х років ХХ століття контркультура не зникла. Її «відродження» відбулося у рамках різноманітних видів панківського руху, інших субкультур, зрештою, сучасного антиглобалістського руху, «зелених рухів» тощо, які є нашими сучасниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Керви Алекс. Молодежные субкультуры США и Великобритании с конца 40-х по наши дни. URL: <http://www.leary.ru/misc/kervey/> (дата звернення: 20.05.2018).
2. Хиз Дж., Поттер Э. Бунт на продажу: как контркультура создает новую культуру потребления. М.: Добрая книга, 2007. 456 с.
3. Mick Farren: The Titanic Sails at Dawn – a classic feature from the vaults. URL: <https://www.theguardian.com/music/2013/jul/31/mick-farren-nme-rock-titanic-sails> (дата звернення: 20.05.2018).
4. Rothenberg Gritz J. The Death of the Hippies The photographer Joe Samberg remembers how drugs destroyed the Telegraph Avenue scene. URL: <https://www.theatlantic.com/entertainment/archive/2015/07/the-death-of-the-hippies/397739/> (дата звернення: 20.05.2018).
5. Hakes J. 35 Years After the Arab Oil Embargo. URL: http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&id=155 (дата звернення: 20.05.2018).
6. Knauss D. Gentrification: Artists and Yuppies Working Together. URL: <https://riverwestcurrents.org/2002/07/gentrification-artists-and-yuppies-working-together.html> (дата звернення: 20.05.2018).